

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้เป็นการสรุปเกี่ยวกับ วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผล การวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาเกี่ยวกับบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรม ของนักเรียนในบทบาททั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม ด้านการสนับสนุน กิจกรรมทางจริยธรรม ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม และด้านการเป็นสื่อกลาง ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ตามตัวแปร สถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษา ทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม
2. เพื่อเปรียบเทียบปัญหาในการปฏิบัติบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริม จริยธรรมของนักเรียน ตามตัวแปร สถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษา ทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แม่ชีในพุทธศาสนาในเขตภาคกลาง จำนวน 343 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้คือ แบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ และแบบปลายเปิด โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เกี่ยวกับบทบาทของแม่ชีใน พุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน และตอนที่ 3 ปัญหาในการปฏิบัติบทบาทของ แม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน

แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบปลายเปิด แบบมีโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน โดยสัมภาษณ์ในเรื่องบทบาทและปัญหาของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรม ของนักเรียน

แบบสอบถามได้รับกลับคืนมาทั้งหมด 320 ฉบับ จาก 343 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 93.23 ของกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล มีดังต่อไปนี้

แบบสอบถามตอนที่ 1 วิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ นำเสนอตามลำดับความถี่ ในรูปตารางประกอบความเรียง

แบบสอบถามตอนที่ 2 วิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ นำเสนอตามลำดับความถี่ และเปรียบเทียบการกระจายของความถี่ในบทบาทการส่งเสริมจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียนด้วยสถิติทดสอบไคสแควร์ แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

แบบสอบถามตอนที่ 3 วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบความแตกต่างในการปฏิบัติบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียน โดยใช้ค่า t-test และ F-test แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

แบบสัมภาษณ์ เมื่อได้ข้อมูลมา นำเสนอในรูปความเรียง

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สถานภาพส่วนตัวของแม่ชีในพุทธศาสนา

1.1 สถานที่พำนัก แม่ชีในพุทธศาสนามีสถานที่พำนักอยู่ในวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 71.25 รองลงมาคือ สำนักชี คิดเป็นร้อยละ 28.75

1.2 อายุ แม่ชีในพุทธศาสนามีอายุระหว่าง 30-39 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 24.69 รองลงมาคือ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 23.43

1.3 ระยะเวลาในการบวช แม่ชีในพุทธศาสนามีระยะเวลาในการบวช 11 ปีขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.81 รองลงมาคือ 3-5 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.63

1.4 ระดับการศึกษาทางโลก แม่ชีในพุทธศาสนาได้รับการศึกษาทางโลก ระดับประถมศึกษา (ประถมศึกษาปีที่ 4) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58.12 รองลงมาคือ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 32.69

1.5 ระดับการศึกษาทางธรรม แม่ชีในพุทธศาสนาได้รับระดับการศึกษาทางธรรมในระดับธรรมศึกษา (ธรรมศึกษาเอก) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 55.31 รองลงมาคือ ไม่ได้รับการศึกษาทางธรรมเลย คิดเป็นร้อยละ 23.75

1.6 สถานภาพการสมรสก่อนบวช แม่ชีในพุทธศาสนามีสถานภาพการสมรสก่อนบวชคือ ยังเป็นโสดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.40 รองลงมาคือ เป็นหม้าย คิดเป็นร้อยละ 11.90

1.7 ค่าใช้จ่ายในขณะที่บวช แม่ชีในพุทธศาสนาได้รับค่าใช้จ่ายในขณะที่บวชจากครอบครัวและญาติพี่น้องส่งมาให้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.06 รองลงมาคือ จากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา คิดเป็นร้อยละ 37.18

1.8 เหตุผลหรือแรงจูงใจที่ตัดสินใจมาบวช แม่ชีในพุทธศาสนามีเหตุผลหรือแรงจูงใจที่ตัดสินใจมาบวชคือ เกิดความศรัทธาและต้องการแก้กฐลพระศาสนามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 49.40 รองลงมาคือ ต้องการหาความสงบไม่ต้องกรุ่นวายกับกิจการทางโลก คิดเป็นร้อยละ 34.10

1.9 การส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน แม่ชีในพุทธศาสนาให้การส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนในระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.81 รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 30.63

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน พบว่า

ในภาพรวมแม่ชีส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ทำบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน คิดเป็นร้อยละ 49.59 ทำนาน ๆ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 29.58 และทำบ่อย ๆ คิดเป็นร้อยละ 20.83 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม แม่ชีในพุทธศาสนาทำบ่อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 11.70 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า แม่ชีเคยเข้าร่วมจัดโครงการบวชธรรมจารีณีหรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อนแก่นักเรียนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.00 รองลงมาคือ การร่วมจัดโครงการอบรมสั่งสอนทางจริยธรรมแก่นักเรียน เช่น โครงการอบรมธรรมะในวันสำคัญทางศาสนา คิดเป็นร้อยละ 18.40

บทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม แม่ชีในพุทธศาสนาทำบ่อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 27.57 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า เกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนาแม่ชีส่วนมากเคยมีส่วนร่วมในการจัดงานวันสำคัญทางศาสนามาร่วมกับโรงเรียนในวันเข้าพรรษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60.30 รองลงมาคือวันมาฆบูชา คิดเป็นร้อยละ 59.10 การจัดกิจกรรมทางจริยธรรมในวันสำคัญทางศาสนา แม่ชีในพุทธศาสนา ร่วมในการจัดโครงการอบรมศีลธรรมแก่นักเรียนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 15.30 รองลงมาคือ การเข้าค่ายอบรมทางจริยธรรมให้นักเรียน คิดเป็นร้อยละ 11.90 ในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา แม่ชีในพุทธศาสนาเป็นผู้ให้ความร่วมมือ

แก่คณะครูและนักเรียนผู้จัด และให้การสนับสนุนในเรื่องอุปกรณ์และสถานที่จัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 29.40 เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา แม่ชีในพุทธศาสนาส่วนมากเคยมีส่วนร่วมในพิธีทำบุญตักบาตรมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.10 รองลงมาคือ การเวียนเทียนหรือการแห่เทียน คิดเป็นร้อยละ 43.40 ในการจัดพิธีกรรมทางศาสนา แม่ชีในพุทธศาสนาเป็นผู้ให้การสนับสนุนในเรื่องอุปกรณ์และสถานที่จัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.30 รองลงมาคือ เป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะครูและนักเรียนผู้จัด คิดเป็นร้อยละ 24.70

บทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม แม่ชีในพุทธศาสนาทำบ่อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 17.58 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า เกี่ยวกับเรื่องการให้คำแนะนำปรึกษาด้านจิตใจ แม่ชีให้คำแนะนำปรึกษาเมื่อนักเรียนไปปฏิบัติธรรมที่วัดในวันสำคัญทางศาสนา มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 29.70 รองลงมาคือ เมื่อคณะครู-อาจารย์นิมนต์ไปที่โรงเรียนในโอกาสต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 10.60 เกี่ยวกับปัญหาทางจริยธรรมที่แม่ชีในพุทธศาสนาให้คำแนะนำปรึกษาแก่นักเรียนคือ ความกตัญญูคุณทวดะมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 15.00 รองลงมา คือ การรักษาศีล 5 คิดเป็นร้อยละ 10.90 เกี่ยวกับการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทั่ว ๆ ไปนอกเหนือจากปัญหาทางจริยธรรม แม่ชีในพุทธศาสนาได้ให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ปัญหาครอบครัวที่แม่ชีในพุทธศาสนาให้คำแนะนำปรึกษามากที่สุดคือ พ่อแม่ทะเลาะกันบ่อย ๆ คิดเป็นร้อยละ 28.80 ปัญหาทางการเรียนที่แม่ชีในพุทธศาสนาให้คำแนะนำปรึกษามากที่สุดคือ ผลการเรียนตกต่ำ คิดเป็นร้อยละ 23.10 ปัญหาทางการเงินที่แม่ชีในพุทธศาสนาให้คำแนะนำปรึกษามากที่สุดคือ การขาดแคลนวัสดุและอุปกรณ์ในการเรียน คิดเป็นร้อยละ 20.94 และปัญหาสุขภาพที่แม่ชีในพุทธศาสนาให้คำแนะนำปรึกษามากที่สุดคือ ความเจ็บป่วย เช่น เมื่อนักเรียนไม่สบายควรไปพบแพทย์เพื่อรักษา คิดเป็นร้อยละ 29.70 เป็นต้น

บทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน แม่ชีในพุทธศาสนาทำบ่อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 16.60 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า แม่ชีเคยมีส่วนร่วมในการชักชวนให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางจริยธรรม โดยบอกกล่าวเมื่อสมาชิกในชุมชนมาประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่วัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35.00 รองลงมา คือ การบอกกล่าวแก่สมาชิกในชุมชนให้มาเข้าร่วมกิจกรรมทางจริยธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ไปประกอบกิจกรรมทางจริยธรรม คิดเป็นร้อยละ 24.70

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องปัญหาในการปฏิบัติบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน พบว่า

ภาพรวมของปัญหาในการปฏิบัติบทบาททั้ง 4 ด้านของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.96$, S.D. = 0.96) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้านพบความรุนแรงของปัญหา เรียงตามลำดับคะแนนดังนี้

ปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียน มีคะแนนสูงเป็นอันดับหนึ่ง ($\bar{X} = 3.13$, S.D. = 1.12)

ปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียน มีคะแนนสูงเป็นอันดับสอง ($\bar{X} = 2.97$, S.D. = 1.08)

ปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียน มีคะแนนสูงเป็นอันดับสาม ($\bar{X} = 2.69$, S.D. = 0.96)

ปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียน มีคะแนนสูงเป็นอันดับสี่ ($\bar{X} = 2.65$, S.D. = 1.10)

4. ผลการเปรียบเทียบการกระจายของความถี่ในบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนระหว่างสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม พบว่า

4.1 ผลการเปรียบเทียบการกระจายของความถี่ในบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนระหว่างสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม ผลการทดสอบด้วยสถิติทดสอบไคสแควร์ ผลการวิจัยพบว่า เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน แม่ชีที่มีสถานที่พำนักต่างกัน มีการกระจายของความถี่ในการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนแม่ชีที่มีอายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีการกระจายของความถี่ในบทบาทการส่งเสริมจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่า การกระจายของความถี่ในบทบาทการส่งเสริมจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียนระหว่างกลุ่มอายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4.2 ผลการเปรียบเทียบการกระจายของความถี่ในบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียนระหว่างสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม ผลการทดสอบด้วยสถิติทดสอบ

ในเรื่องการชักชวนให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันบริจาคทุนทรัพย์ วัสดุ และอุปกรณ์ทางการศึกษาต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางจริยธรรมของโรงเรียน การชักชวนให้ชุมชนช่วยกันสร้างและปรับปรุงสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน เช่น วัด ศาลาประชาคม ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมทางจริยธรรมในโอกาสต่าง ๆ และการช่วยชักชวนให้สมาชิกร่วมกันจัดงานประจำปีต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น ส่วนแม่ชีที่มีอายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีการกระจายของความถี่ในการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อพิจารณาในภาพรวม พบว่าการกระจายของความถี่ในการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชนระหว่างสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

5. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของปัญหาในการปฏิบัติบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน จำแนกตามตัวแปรสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม พบว่า

5.1 ปัญหาในการปฏิบัติบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีที่มีระยะเวลาในการบวช และระดับการศึกษาทางโลกต่างกัน มีปัญหาในภาพรวมการปฏิบัติบทบาทการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนแม่ชีที่มีสถานที่พำนัก อายุ และระดับการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีปัญหาในภาพรวมเกี่ยวกับบทบาทการส่งเสริมจริยธรรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

5.2 ภาพรวมของปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีที่มีสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

5.3 ภาพรวมของปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีที่มีสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม มีปัญหาปฏิบัติบทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

5.4 ภาพรวมของปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีที่มีสถานที่พำนัก ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลกต่างกัน และระดับการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีปัญหาบทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะในปัญหาเรื่องนักเรียนคิดว่าการที่แม่ชีมาบวชเพราะมีปัญหาส่วนตัวอยู่ แล้วจึงไม่สามารถเป็นที่ปรึกษาที่ดีทางจริยธรรมแก่นักเรียนได้ และแม่ชีที่มีอายุต่างกัน มีปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

5.5 ภาพรวมของปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีที่มีระยะเวลาในการบวชต่างกัน มีปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการเป็นสื่อกลางในระหว่างโรงเรียนกับชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะในเรื่องที่แม่ชีไม่มีเวลาเพียงพอที่จะชักชวนให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันสร้างและปรับปรุงสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน เช่น วัด ศาลาประชาคม ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางจริยธรรมในโอกาสต่าง ๆ ได้ และแม่ชีไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะจัดตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้ และแม่ชีที่มีสถานที่พำนัก อายุ ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

6. สรุปผลการสัมภาษณ์จากแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญ สรุปผลได้ดังนี้

1. แม่ชีในพุทธศาสนาควรเข้าไปมีส่วนส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน เพราะเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของนักบวชในพุทธศาสนา เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้ทุกคนมีคุณธรรม และสามารถเปิดประตูจิตวิญญาณของทุกคนได้
2. แม่ชีในพุทธศาสนามีความพร้อมอยู่ในระดับหนึ่งที่จะส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน โดยเฉพาะแม่ชีที่ได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมสูง ดังนั้นจึงต้องเพิ่มเรื่องการศึกษาให้กับแม่ชี
3. การปรับปรุงหลักสูตรเกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อเอื้ออำนวยให้แม่ชีเข้าไปมีส่วนร่วมในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน เป็นสิ่งที่ดี เพราะจะเป็นการช่วยเหลือทางโรงเรียนได้อีกทางหนึ่ง

4. จากบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนทั้ง 4 บทบาทคือ บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม บทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม บทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม และบทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน แม่ชีส่วนใหญ่มีความพร้อมอยู่ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะแม่ชีที่มีความรู้และความสามารถดี และอีกอย่างหนึ่งแม่ชีมีเป็นผู้หญิงเช่นเดียวกับเพศแม่ จึงมีความอดทนและอ่อนโยน สามารถทำบทบาทดังกล่าวได้ และบทบาทที่ควรเพิ่มเติมคือ บทบาทด้านการฝึกฝนอาชีพ ซึ่งแม่ชีเป็นผู้ให้คำแนะนำ

5. ในเรื่องปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนคือ พระสงฆ์ หน่วยงานรัฐบาล และประชาชนทั่วไปยังไม่ยอมรับว่าแม่ชีจะสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดี แม่ชีที่ทำงานในด้านการส่งเสริมจริยธรรมยังมีจำนวนไม่มากพอ แม่ชียังมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไม่มากพอ และสวัสดิการที่จะให้แม่ชีที่ทำงานในด้านการส่งเสริมจริยธรรมมีน้อยไป

6. บุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ควรมีส่วนในการปรับปรุงสถานภาพและบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนา ดังนี้คือ

6.1 พุทธศาสนิกชน ควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้แม่ชีที่ปฏิบัติถูกต้องตามธรรมวินัยเข้าไปมีส่วนส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน

6.2 แม่ชีในพุทธศาสนา ควรจะได้รับการศึกษาที่ดี ควรปฏิบัติตนให้อยู่ในหลักศีลธรรมปฏิบัติให้ตรงตามพระธรรมวินัยเพราะจะได้นำความรู้ที่ได้รับมานั้น นำไปใช้อบรมและสั่งสอนเยาวชนและประชาชนทั่วไปให้เป็นพลเมืองที่ดีต่อไป

6.3 สถาบันแม่ชีไทย ควรเป็นส่วนกลางในการสนับสนุน ส่งเคราะห์แม่ชีที่ค้อยโอกาสทางการศึกษา ให้ความรู้ทางธรรมและทางโลก และเป็นศูนย์กลางในการขยายเครือข่ายเพื่อเข้าทำประโยชน์ให้กับสังคม

6.4 พระสงฆ์ ควรเปิดใจให้กว้างยอมรับสถานภาพและความเป็นอยู่ของแม่ชี ควรช่วยเหลือในเรื่องที่พิกอาศัยของแม่ชีด้วย

6.5 กรมการศาสนา ควรจัดสรรงบประมาณในการช่วยเหลือด้านการศึกษา และสวัสดิการต่าง ๆ แก่แม่ชี

6.6 หน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ ทางรัฐบาลควรมีกฎหมายรับรองสถานภาพของแม่ชีให้เป็นนักบวชในพุทธศาสนา และช่วยเหลืองบประมาณเงินอุดหนุนแก่แม่ชี

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม คณะครูควรอบรมนักเรียนให้เข้าใจคำว่า แม่ชี และปลูกฝังค่านิยมให้เข้าใจว่าแม่ชีเป็นผู้ปฏิบัติธรรม และมีหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้มีการออกพระราชนิพนธ์แม่ชีไทยขึ้น และแม่ชีเป็นผู้หญิงที่อยู่ในสังคมคนหนึ่ง การที่มีแม่ชีที่ดีและมีความสามารถจะเป็นผู้นำจิตวิญญาณของคนในสังคมให้ถูกต้องได้

จากผลการวิจัย ที่พบว่า แม่ชีได้ปฏิบัติบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนค่อนข้างน้อย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพิ่มเติมอีก 2 ท่าน คือ อาจารย์แม่ชีหวานใจ ชูกร และแม่ชีประทีน ขวัญอ่อน เพื่อทราบความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขในการปฏิบัติบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน โดยสรุปได้ดังนี้

1. ในการปฏิบัติบทบาทการส่งเสริมจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียนผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็น และแนวทางในการพัฒนาบทบาทต่าง ๆ โดยแยกเป็นด้าน ๆ ได้ดังนี้

1.1 บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่าแม่ชีหลายท่านมีความพร้อมที่จะสอนอยู่ในระดับหนึ่ง มีความเสียสละ และอดทน แต่ต้องกระตุ้นให้กำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ แก่คณะแม่ชีที่ทำงาน

แนวทางการพัฒนาบทบาทการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม คือ ต้องเปลี่ยนค่านิยมของคนในสังคมให้เข้าใจว่า แม่ชีเป็นนักบวชในพุทธศาสนา และควรจัดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมให้แก่แม่ชี เช่น วิชาชิพระยะสั้น ๆ ที่แม่ชีสามารถนำไปประกอบการสอนได้ และอุปถัมภ์ในเรื่องที่พักและทุนทรัพย์แก่แม่ชีตามสมควรที่จะพึงได้

1.2 บทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่าแม่ชีปฏิบัติได้น้อยเพราะขาดการสนับสนุนจากหลายฝ่าย คือ ฝ่ายรัฐบาล ประชาชน และกรมการศาสนา

แนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม คือ ทุกฝ่ายต้องช่วยกันสนับสนุนให้โอกาสแม่ชี ได้แสดงออกตามความรู้ และต้องพัฒนาศักยภาพของแม่ชีให้เป็นที่ยอมรับของสังคม

1.3 บทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่าแม่ชีต้องพัฒนาตนเองให้มากขึ้น คือ แม่ชีต้องเป็นผู้ที่ชี้ให้ชัด ปฏิบัติให้ดู อยู่ให้เห็น และทำให้เป็นตัวอย่าง ควรจัดหาสถานที่ เวลาที่เหมาะสม ให้แม่ชีได้พบกับนักเรียน ในฐานะครูกับลูกศิษย์ หรือเป็นผู้ให้ความเคารพนับถือกัน และได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ และข้อเสนอแนะซึ่งกันและกัน

แนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม คือ ต้องให้ความรู้แก่แม่ชีทั้งในด้านการปฏิบัติ ปฏิบัติ และปฏิบัติ และทุกฝ่ายต้องช่วยกัน โดยลงมือปฏิบัติจริง

แสดงออกทางกาย วาจา และใจ ให้เป็นรูปธรรมที่เป็นแบบอย่างแก่แม่ชี เช่น การจัดอบรมตาม หลักสูตรการเป็นผู้ปาทางจริยธรรมให้กับคณะแม่ชีที่ต้องการจะพัฒนา

1.4 บทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผู้เชี่ยวชาญมีความ คิดเห็นว่า แม่ชียังไม่เป็นที่ยอมรับของโรงเรียนและชุมชน จึงเกิดช่องว่างไม่สัมพันธ์กัน และ ไม่โน้มเข้าหากัน

แนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน คือ ทางโรงเรียนและชุมชน ต้องมองเห็นความสำคัญของแม่ชี ว่าเป็นทรัพยากรบุคคลทางศาสนาด้วย แม่ชีที่มีความรู้ ความสามารถในการอบรมสั่งสอนทางจริยธรรมแก่นักเรียน ปัจจุบันมืออยู่ไม่ใช่น้อย ดังนั้นจึงควรให้ออกแม่ชีได้เป็นเสมือนแม่ที่ให้การปลูกฝังจริยธรรมแก่ลูก

2. ข้อเสนอแนะในบทบาทการส่งเสริมจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียน สรุปได้ดังนี้

2.1 บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม คือ จัดโครงการทางจริยธรรม เช่น การบวชภาคฤดูร้อน บวชในเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา วันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น

2.2 บทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม คือ ให้วัดหรือสำนักเป็น ศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม หาทุนทรัพย์เป็นค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม เชิญผู้รู้ทางธรรมและ ทางโลกมาให้ความรู้ตามความเหมาะสม

2.3 บทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม คือ ช่วยหาวิธีหรือแนวทาง แก้ไขปัญหา เมื่อนักเรียนมีปัญหาเกิดขึ้น ไม่ยึดความคิดของตนเองเป็นหลัก ควรยึดหลักสันติและความถูกต้อง และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

2.4 บทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน คือ ต้องสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันและกัน เพื่อส่วนรวมจะได้รับความรู้ และควรมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาขึ้นในวัดหรือสำนัก แล้วเชิญชวนสาธุชนมาศึกษาพระธรรมและปฏิบัติธรรม ให้เป็นที่พึงทางใจ ให้รู้จักตนเอง เพื่อสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต และทำหน้าที่ได้อย่าง ถูกต้อง

3. ปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการส่งเสริมจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียน ทั้ง 4 บทบาท มีปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาดังนี้

3.1 ปัญหาด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม คือ แม่ชีขาดเงินทุนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ รัฐบาลควรจัดหาทุนทรัพย์เป็นค่าใช้จ่าย เพื่อให้แม่ชี ที่ทำหน้าที่ในด้านนี้มีความอดทน มีจิตใจเย็น สุขุม เพียรสู้ต่องานที่กำลังทำอย่างตั้งใจจริง

3.2 ปัญหาด้านการสนับสนุนทางจริยธรรม คือ แม่ชีต้องทำงานหนัก เพราะนักเรียนฝึกชาก และสอนชาก

แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ แม่ชีต้องมีความอดทน มีความเพียรเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ต้องทำงานเพื่องาน และเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม

3.3 ปัญหาด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม คือ แม่ชีต้องใช้เวลามาก เพราะต้องทำให้ดู พุดให้ฟัง และต้องให้เวลากับงานอย่างจริงจัง

แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ แม่ชีต้องอดทน เสียสละต้องทำงานอย่างมีความสุข คือ ทำใจให้ยินดีต่อสภาพที่พบเห็น ใจเย็น สงบ และเบิกบาน

3.4 ปัญหาด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน คือ แม่ชีกับโรงเรียน และชุมชน ยังอยู่ห่างไกลกัน ในด้านความรู้สึกรักใคร่ต่างคนต่างทำ ย่อมเป็นสื่อกลางให้แก่กัน และกันยาก

4. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการส่งเสริมจริยธรรมของแม่ชีในพุทธศาสนาแก่นักเรียน คือ รัฐบาลควรให้การศึกษาในด้านต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรมที่เหมาะสมแก่แม่ชี ที่จะอุทิศตนเพื่อสังคม โดยการศึกษา อบรม จัดกิจกรรมเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มความมั่นใจให้แก่แม่ชีที่จะทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ในด้านสถานภาพส่วนตัวของแม่ชีในพุทธศาสนา ผู้วิจัยพบสิ่งที่น่าสนใจ สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้คือ พบว่าแม่ชีในพุทธศาสนาที่มีสถานที่พำนักอยู่ในวัด มีระยะเวลาในการบวชสูง มีวุฒิทางการศึกษาคือ ระดับการศึกษาทางโลก (ประถมศึกษาปีที่ 4) ระดับการศึกษาทางธรรม (ธรรมศึกษาเอก) เหตุผลหรือแรงจูงใจที่เข้ามาบวชคือ เกิดความศรัทธาและต้องการเกื้อกูลพระพุทธศาสนา และส่งเสริมจริยธรรมให้แก่นักเรียนในระดับประถม เป็นส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นว่า แม่ชีในพุทธศาสนาส่วนใหญ่ที่เข้ามาบวชเพราะเกิดความศรัทธาและต้องการเกื้อกูลพระพุทธศาสนา จึงได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ได้นำความรู้ที่ได้มาพัฒนาสังคม โดยเริ่มเข้ามามีบทบาททางการศึกษาเกี่ยวกับด้านจริยธรรม แม้จะไม่มีงานวิจัยของแม่ชีโดยตรง แต่จากงานวิจัยของ พุดศักดิ์ จิระไกรศิริ (2529) ที่พบว่า พระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษาสูง จะมีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่าพระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษาน้อย เพราะว่า พระสงฆ์ที่บวชเรียนนานจะมีโอกาสได้ศึกษาหลักธรรมมากขึ้น จึงทำให้เชื่อได้ว่าแม่ชี ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาและอยู่ในวัดใกล้ชิดพระสงฆ์ น่าจะมีโอกาส

แห่งการซึมซับหลักธรรมมากขึ้นด้วย เช่นเดียวกับพระสงฆ์ที่มีปรีชาญาณสูง และจากคำกล่าวของ
 ชำเถียง วุฒิจันทร์ (2526) ว่าการประพฤติปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน
 ได้แก่ การสั่งสอนทางด้านจริยธรรมที่หมายรวมถึงการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชน ถือเป็นกิจการ
 พระศาสนาที่สำคัญที่สุด จากผลการวิจัยที่พบว่า แม่ชีมีสถานที่พำนักอยู่ในวัดนานกว่าและเนื่อง
 จากมีระยะเวลาในการบวชสูงได้เห็นบทบาทของพระสงฆ์ในการสั่งสอนธรรมแก่คนจึงแสดง
 บทบาทในการอบรมสั่งสอนจริยธรรมแก่นักเรียนมากกว่าอยู่ตามสำนักชี ส่วนวุฒิทางการศึกษา
 ทางธรรม (ธรรมศึกษาเอก) ที่แม่ชีได้รับจากการเล่าเรียนในวัดหรือสถาบันการศึกษาของสงฆ์ ก็จะ
 ช่วยให้แม่ชีมีความรู้ทางด้านหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดี ส่วนวุฒิทางการศึกษาทาง
 โลก ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีส่วนใหญ่ จบเพียงระดับประถมศึกษาเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่ง
 ที่ทำให้แม่ชีไม่สามารถปฏิบัติบทบาทในการแนะนำนักเรียนชั้นสูงได้ จึงพบว่าแม่ชีส่วนใหญ่
 จะอบรมสั่งสอนนักเรียนระดับประถมศึกษามากที่สุด ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจาก โรงเรียนในระดับ
 ประถมศึกษาส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณวัดหรืออยู่ติดกับวัด การส่งเสริมจริยธรรมจึงปฏิบัติได้ง่าย และ
 จากการสอบถามแม่ชีเกี่ยวกับเรื่องการให้แม่ชีเข้าไปส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนนั้น ทางโรงเรียน
 จะเป็นผู้เชิญแม่ชีเข้าไป และสอนเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาให้แก่นักเรียน ดังนั้นการที่แม่ชีได้มี
 โอกาสเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดใน
 ภาคกลาง เป็นการทำให้แม่ชีเห็นความสำคัญของตนเองและทางโรงเรียนที่เชิญแม่ชีเข้าร่วมก็
 เท่ากับส่งเสริมแม่ชีที่มีความรู้ ความสามารถให้มีความสำคัญขึ้นมากกว่าในอดีต นอกจากนี้
 การสัมภาษณ์พบว่า ปัจจุบันแม่ชีได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาซึ่งไม่เพียงพอ ควรจะได้รับการ
 การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษาให้สูงขึ้นต่อไป เพื่อเป็นกำลังในการเผยแผ่
 และส่งเสริมจริยธรรมให้แก่เยาวชนและประชาชนเคียงคู่กับพระพุทธศาสนาในโอกาสต่อไป

2. จากการศึกษาบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน
 ด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม ที่พบว่า แม่ชีในพุทธศาสนาส่วนใหญ่ ได้
 ร่วมจัดโครงการบวชธรรมจารีณีหรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อนแก่นักเรียนที่สนใจทั้งที่ทางโรงเรียน
 จัดขึ้นและที่วัดจัดขึ้น ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก ในปัจจุบันนี้นักเรียนได้หันมาศึกษาทาง
 พุทธศาสนากันมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงปิดภาคฤดูร้อน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมภพ
 กาญจนกุล (2517) ที่พบว่า ปัจจุบันสถาบันทางการศึกษาได้มองเห็นถึงผลประโยชน์ของความ
 ร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัด ว่าเป็นการยกระดับศีลธรรม จริยธรรมของนักเรียน เป็นการพัฒนา
 การศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ทำให้นักเรียนมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

เห็นความสำคัญของผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เช่น พระสงฆ์ แม่ชี ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะทางด้านจริยธรรม

ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม จากผลการวิจัยพบว่า แม่ชีในพุทธศาสนา เคยมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันเข้าพรรษากับทางโรงเรียนมากที่สุด โดยจะมีพิธีทำบุญตักบาตร การเทศนา สั่งสอน และอบรมศีลธรรมแก่นักเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตวัด การทำบทบาทด้านนี้จึงทำในเคาระ่ระดับประถมศึกษามากกว่าระดับมัธยมศึกษา จึงน่าจะเป็นเหตุผลที่ทำให้แม่ชีและโรงเรียนประถมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเมื่อทางโรงเรียนจัดกิจกรรมใด ๆ แม่ชีจึงมีโอกาสเข้าร่วมด้วย โดยจะเป็นในลักษณะให้ความร่วมมือแก่คณะครูและนักเรียนผู้จัด และเป็นผู้ให้การสนับสนุนในเรื่องอุปกรณ์และสถานที่จัดด้วย เพราะการจัดงานวันสำคัญต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะมาจากวัด ซึ่งมีสาธารณูปโภคพร้อมเพรียงและสะดวกในการจัด กล่าวได้ว่าในปัจจุบันแม่ชีได้มีบทบาทในเรื่องการสนับสนุนทางจริยธรรมมากขึ้น ซึ่งถือเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนส่วนใหญ่เป็นอย่างมาก และเป็นส่วนเชื่อมระหว่างวัดกับประชาชนเข้าด้วยกัน เป็นแนวทางในการปลูกฝังจริยธรรมในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม จากผลการวิจัยพบว่า แม่ชีได้ใช้วิธีการให้คำแนะนำปรึกษาด้านจิตใจแก่นักเรียนเมื่อนักเรียนไปปฏิบัติธรรมที่วัดในวันสำคัญทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชำเถื่อง วุฒิจันทร์ (2526) กล่าวถึงวัดว่า วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ฉะนั้นเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา คณะครูและอาจารย์จึงถือเป็นภาระที่จะต้องพานักเรียนไปปฏิบัติกิจกรรมที่วัด เช่น การทำบุญ ฟังเทศน์ และปฏิบัติธรรม จากผลการวิจัยยังพบอีกว่า แม่ชีในพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ได้ให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางจริยธรรมเมื่อนักเรียนมาขอคำแนะนำปรึกษา ในเรื่องความกตัญญูกตเวทิมากที่สุด ซึ่งตรงกับคำกล่าวของพระโสภณคณาภรณ์ (อ้างถึงใน ระพิน ชูชื่น, 2532) ที่ว่า ธรรมะที่ควรปลูกฝังแก่เยาวชนคือ ความกตัญญู และจากผลการวิจัยยังพบอีกว่า การให้คำแนะนำปรึกษแก่นักเรียนเกี่ยวกับปัญหาโดยทั่ว ๆ ไปนอกเหนือจากปัญหาจริยธรรมแล้ว แม่ชีในพุทธศาสนาได้ให้คำแนะนำปรึกษแก่นักเรียน ในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาโดยทั่ว ๆ ไปดังนี้คือ ปัญหาครอบครัว ตรงกับเรื่องพ่อแม่ทะเลาะกันบ่อย ๆ การที่แม่ชีสามารถให้คำแนะนำปรึกษแก่นักเรียนในเรื่องต่าง ๆ ได้ เพราะแม่ชีมีความคิดว่างานส่วนหนึ่งในด้านการสงเคราะห์ของแม่ชีคือการสงเคราะห์ทางด้านจิตใจ ได้แก่ การให้คำแนะนำและเป็นที่ยปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิต

ต่าง ๆ พร้อมทั้งยังเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นด้วยความประพฤติที่เป็นตัวอย่าง และชี้แนวทางให้เกิดความเข้าใจจนสามารถปฏิบัติได้ โดยเฉพาะในสภาพสังคมที่วุ่นวายในปัจจุบัน การที่ได้แม่ชีเป็นที่พึ่งในเรื่องของการให้คำแนะนำปรึกษา จะเป็นผลดีทางด้านจิตใจของประชาชนได้เป็นอย่างดี จากผลการวิจัยยังพบอีกว่า นักเรียนได้นำปัญหาครอบครัวเกี่ยวกับ การที่พ่อแม่ทะเลาะกันบ่อย การที่เด็กถูกละเมิดสิทธิ์ การไม่มีที่พักอาศัย ไปปรึกษากับแม่ชี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ชีเป็นบุคคลที่นักเรียนให้ความศรัทธา เคารพนับถือ สามารถเป็นที่ปรึกษาที่ติแก่ตนเองได้ในทุกเรื่อง หรือการที่พ่อแม่ไม่มีเวลาให้กับนักเรียนเพียงพอ ดังนั้นนักเรียนจึงเข้ามาขอคำปรึกษาในเรื่องดังกล่าว ส่วนเรื่องการไม่มีที่พักอาศัยนั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นศิษย์วัด เป็นบุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ไม่มีที่พักเมื่อเข้ามาศึกษาต่อและอาจเป็นคนแม่ชีรู้จัก แม่ชีได้ให้เข้ามาพักอาศัยอยู่ด้วยเป็นการชั่วคราว หรือเมื่อมีความเดือนเฒ่าในพุทธศาสนาก็เข้ามาบวชเป็นแม่ชีเพื่อช่วยเหลือแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาต่อไป ส่วนปัญหาสุขภาพเกี่ยวกับเรื่องการรักษาพยาบาลนั้น แม่ชีสามารถให้คำแนะนำได้ เพราะเป็นสิ่งไม่คิดต่อตนเองและสังคม แม่ชีเคยมีประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ มากกว่า เมื่อนักเรียนเข้ามาปรึกษาจะรู้สึกดี และในเรื่องที่แม่ชีได้รับเชิญให้เป็นผู้ให้คำแนะนำแก่คณะครูและนักเรียนในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาที่โรงเรียนจัดขึ้นนั้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าแม่ชีถือว่าเป็นนักบวชในพุทธศาสนา และได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้กับพระสงฆ์ในวัดในวันสำคัญต่าง ๆ และได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจึงทำให้มีประสบการณ์ตรง สามารถเป็นที่ปรึกษาที่ดีได้ในเรื่องนี้ได้ เมื่อคณะครูมาขอคำปรึกษากล่าวได้โดยสรุปว่า บทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรมแก่นักเรียน ทั้งที่เป็นปัญหาทางด้านจิตใจ ปัญหาทางด้านจริยธรรม และปัญหาทั่ว ๆ ไปนั้น แม่ชีได้ปฏิบัติในด้านนี้อยู่มาก ซึ่งถือได้ว่าเป็นบทบาทเด่นชัดของแม่ชีในพุทธศาสนาอีกบทบาทหนึ่งในปัจจุบัน

ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จากผลการวิจัยพบว่า แม่ชีในพุทธศาสนาส่วนใหญ่ ชักชวนให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางจริยธรรม โดยการบอกกล่าวแก่สมาชิกในชุมชนเมื่อมาประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่วัด เพราะวัดเป็นศูนย์รวมของผู้คนในชุมชน ดังนั้นแม่ชีที่มีความสนิทสนมกับชาวบ้าน จึงพอที่จะชักชวนให้ชาวบ้านให้มาร่วมมือกับทางโรงเรียนได้ และผลการวิจัยยังพบว่า แม่ชีได้ชักชวนให้สมาชิกในชุมชนร่วมบริจาคเงินในการจัดตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษา เพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์และให้การส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีคนไปวัดน้อยลง แต่ก็ยังมีวัดบางแห่งช่วยประชาสัมพันธ์เพื่อหาเงินให้แก่โรงเรียน แสดงว่า คนที่ยังไปวัด ถึงแม้จะมีจำนวนน้อย วัดก็อาศัยศรัทธาของคนเหล่านั้น ช่วยประชาสัมพันธ์เพื่อช่วยเหลือโรงเรียนเท่าที่

จะทำได้ และเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้ทุกคนในชุมชนด้วย โดยเฉพาะเยาวชน จึงกล่าวได้ โดยสรุปว่า แม่ชีในพุทธศาสนาได้มีบทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมากขึ้น เป็นบทบาทที่แม่ชีสามารถทำได้ดี และตรงกับความต้องการของแม่ชีที่จะเผยแพร่งานกิจกรรมและ ทัศนกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาให้แก่ชุมชน เพราะแม่ชีสามารถใช้โอกาสนี้ในการเผยแพร่งานกิจกรรม และคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปด้วย

3. การอภิปรายเปรียบเทียบความแตกต่างบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน จำแนกตามสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม นำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

สมมติฐานที่ว่า แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีสถานที่พำนักต่างกัน มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนแตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่าไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ชีที่มีสถานที่พำนักอยู่ในวัดหรือสำนักชีใดก็ตาม อาจจะเคยอาศัยอยู่ในสภาพสังคมที่ถ้ำถ้ำ หรือสังคมที่เจริญแล้ว แต่หลังจากที่ได้เข้ามาบวชเป็นแม่ชีในพระพุทธศาสนา ก็ใช้เวลาว่างจากการประกอบศาสนกิจของตนเอง มาศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อยกระดับตนเองให้มีความรู้ ความสามารถ ทั้งความรู้ในทางโลกและความรู้ในทางธรรมสูงขึ้น เมื่อมีโอกาส ต้องการช่วยพัฒนาสังคม ตามความรู้ความสามารถของตนเองที่มีอยู่ โดยเฉพาะการได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่นักเรียน ไม่ว่าจะเป็นการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม การสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรมร่วมกับทาง โรงเรียนและทางวัดหรือสำนักที่จัดขึ้น การเป็นที่ปรึกษาที่ดีทางจริยธรรมให้กับนักเรียนและผู้ที่มีความทุกข์ร้อนใจได้มีความสุขขึ้น และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ที่ชุมชนขอมาอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งบทบาทของแม่ชีในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ จะส่งผลให้บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีจริยธรรม และช่วยพัฒนาให้สังคมเจริญก้าวหน้าสืบไป ฉะนั้น จึงทำให้แม่ชีที่มีสถานที่พำนักต่างกัน มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ว่า แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนแตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่าไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ชีที่เข้ามาบวช ไม่ว่าจะมียุวมามากหรืออายุน้อยก็ตาม ต่างก็ต้องการที่จะช่วยเหลือสังคมในทุก ๆ ด้าน เท่าที่จะสามารถทำได้ โดยเฉพาะการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่ นักเรียน เพื่อให้พวกเขาเติบโตเป็นคนดีในสังคม นอกจากนั้นแม่ชีที่เข้ามาบวชก็ต้องการเห็นสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ มีการพัฒนาไปในทางที่ดีอยากเห็นบุคคลในสังคมเป็นคนมีคุณธรรม จริยธรรม และสามารถพัฒนาสังคมของตนเอง

ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป ฉะนั้น จึงทำให้แม่ชีที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ว่า แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีระยะเวลาในการบวชต่างกัน มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนแตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่าไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวงเพ็ญ สังขะนันท์ (2535) ที่พบว่า แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีระยะเวลาในการบวชต่างกัน มีความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ชีในพุทธศาสนาไม่ว่าจะบวชมานานแล้วหรือเพิ่งตัดสินใจมาบวชก็ตาม ต่างก็ต้องการที่จะให้สังคมยอมรับในสถานภาพของตนเอง ว่าแม่ชีก็เป็นนักบวชเช่นเดียวกับพระภิกษุหรือสามเณร ที่เป็นนักบวชในพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ซึ่งตรงกับคำกล่าวของ แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน ที่ว่า ควรส่งเสริมแม่ชีที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ได้เข้าไปส่งเสริมและสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยสอนให้ทุกคนมีคุณธรรมจริยธรรม และทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมและประเทศชาติ จึงมีความต้องการที่จะมีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน อยากเข้าไปมีส่วนส่งเสริม และสนับสนุนให้เยาวชนมีคุณธรรมมีจริยธรรมมากขึ้น จึงได้มีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นสถาบันแม่ชีไทยขึ้น เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของแม่ชีในพุทธศาสนาในทุก ๆ ด้าน โดยคาดหวังว่า เมื่อแม่ชีในพุทธศาสนามีความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะเข้าไปมีส่วนช่วยพัฒนาสังคม ในด้านการเป็นผู้นำทางจริยธรรม และได้รับการยกย่องจากสังคมบ้างก็นับว่าเป็นที่น่าพอใจแล้ว ฉะนั้น จึงทำให้แม่ชีที่มีระยะเวลาในการบวชต่างกัน มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ว่า แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีระดับการศึกษาทางโลกต่างกัน มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนแตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่าไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ชีที่มีระดับการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ต่างก็ต้องการมีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในด้านต่าง ๆ คือ ด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรมให้นักเรียนทุกคนมีจริยธรรม ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรมที่ทางโรงเรียนจัดหรือที่ทางวัดจัดขึ้น ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม ไม่ว่าจะทางคำจิตใจ ปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรม และปัญหาอื่น ๆ ให้แก่ผู้ที่มีความทุกข์ใจ และด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพราะแม่ชีเหล่านี้ต่างก็ต้องการเห็นสังคมและประเทศของเรามีแต่คนที่มีคุณธรรม และมีจริยธรรม ซึ่งตรงกับคำกล่าวของ แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน ที่ว่า แม่ชีปฏิบัติตนอย่างนักบวช มีกิริยามารยาทที่สำรวม สงบ ประพฤติเว้นจากบาป ตั้งอยู่ในศีลอันงามมีคุณธรรมที่แสดงออกให้ผู้อื่นได้เห็น และเข้าใจในจริยธรรม ถึงแม้จะมีความรู้ทางโลกน้อย

แต่สามารถเป็นผู้นำทางจริยธรรมของทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนไทย ฉะนั้น แม่ชีที่มีระดับการศึกษาทางโลกต่างกัน มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ว่า แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีระดับการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนแตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่าไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ชีในพุทธศาสนาไม่ว่าจะได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษาก็ตาม ต่างก็ต้องการมีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมในด้านต่าง ๆ แก่นักเรียน รวมทั้งประชาชนทั่วไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรมให้ทุกคนเป็นคนดีของสังคม การสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรมให้ยั่งยืนตลอดไป ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม และด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้มีความสัมพันธ์กันด้วยดี และจากผลการวิจัยพบว่า แม่ชีส่วนใหญ่ที่เข้ามาบวชเพราะเกิดความศรัทธาและต้องการเกื้อกูลพระพุทธศาสนา และตรงกับคำกล่าวของ แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน ที่ว่า ถึงแม้แม่ชีจะมีความรู้ทางธรรมน้อย แต่ก็สามารถเป็นผู้นำทางในเรื่องต่าง ๆ เป็นผู้นำทางในเรื่องความประพฤติที่ดีงาม ความสำรวมและในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม นอกจากนั้นแม่ชีเองก็ต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สูงขึ้นไป โดยเฉพาะทางด้านธรรมะ เพื่อสามารถนำความรู้ที่ได้มาเรียนมา ไปช่วยเผยแพร่ให้นักเรียนและทุกคนมีจริยธรรม และแม่ชีต้องการที่จะเห็นทุกคนในสังคมมีการพัฒนาไปในทางที่ดี เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี จะสามารถทำให้ประเทศของเราพัฒนาไปได้ด้วยดีทัดเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ฉะนั้น จึงทำให้แม่ชีที่มีระดับการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนไม่แตกต่างกัน

4. การอภิปรายเปรียบเทียบความแตกต่างของปัญหาในการปฏิบัติบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน จำแนกตามสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางทุกบทบาท มีทั้งความแตกต่างและไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้คือ

กรณีที่แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีสถานที่พำนักต่างกัน มีปัญหาในการปฏิบัติบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบปัญหาในการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แม่ชีที่เข้ามาบวชเพราะเกิดความศรัทธา และต้องการเกื้อกูลพระพุทธศาสนา ไม่อยากยุ่งเกี่ยวกับกิจการทางโลก และจากผลการวิจัยยังพบอีกว่า แม่ชีส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาเท่านั้น ดังนั้นจึงทำให้นักเรียนไม่ค่อยศรัทธาเท่าที่ควร จึงไม่ค่อยมาขอคำปรึกษา และในปัจจุบัน

โรงเรียนมีคณะครูที่มีความรู้ความสามารถที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาให้กับนักเรียนชั้น โดยเฉพาะนักเรียนจึงหันไปปรึกษาคณะครูมากกว่า เพราะเรียนคลุกคลีกับคณะครูในโรงเรียนทุกวัน และเมื่อเปรียบเทียบปัญหาด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม ปัญหาด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม และปัญหาด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในปัจจุบันนี้การให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชน บัดนี้อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาล คือ โรงเรียนไปแล้ว แม้ชีและทางวัดเกี่ยวข้องเฉพาะแต่การให้ธรรมจารีหรือสามเณรที่มารับเรียนพระธรรมวินัย ความรู้สึกเช่นนี้เป็นความคิดที่ว่า แม่ชีจะมองเพียงแค่ว่าภายในวัดเท่านั้น จนอาจไม่คิดว่าท่านก็มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้การศึกษาทางศาสนาศีลธรรม และจริยธรรมของเด็กและเยาวชนทั่วไปด้วย จึงไม่ค่อยใส่ใจติดตามเรื่องราวต่าง ๆ ว่าเด็กและประชาชนได้รับความรู้ทางศีลธรรมจริยธรรมอย่างไร และทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากว่าแม่ชีที่มีสถานที่พำนักไม่ว่าจะอยู่ในวัดหรือในสำนัก อาจจะเคยอาศัยอยู่ในสังคมที่ถ้ำหลังหรือชุมชนที่แออัด หลังจากได้มาบวชเป็นแม่ชีและใช้โอกาสที่ว่างจากการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมทั้งทางโลกและทางธรรม ต่างก็มีความต้องการที่จะร่วมกันพัฒนาสังคม ตามความรู้ ความสามารถของตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกคนในสังคม

กรณีแม่ชีในพุทธศาสนาที่มีอายุต่างกัน มีปัญหาในการปฏิบัติบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบปัญหาในการปฏิบัติบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ชีไม่ว่าจะมีอายุเท่าไร เมื่อตัดสินใจเข้ามาบวชในบวรพระพุทธศาสนา ต่างก็มีความมุ่งมั่น และอุทิศตนต่อสังคมเท่าที่จะทำได้ จึงต้องการที่จะเห็นเยาวชนไทยเป็นบุคคลที่มีศีลธรรม จริยธรรม มีชีวิตที่ดี มีสุขภาพกายและจิตใจที่สมบูรณ์ เพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม และจากผลการวิจัยพบว่า แม่ชีส่วนใหญ่ที่เข้ามาบวช เพราะเกิดความศรัทธาและต้องการเกื้อกูลพระพุทธศาสนา เพราะแม่ชีทุกท่านต่างก็มีความต้องการที่จะเห็นสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่มีการพัฒนาไปในทางที่ดี และมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้ว

กรณีแม่ชีในพุทธศาสนามีระยะเวลาในการบวชต่างกัน มีปัญหาในการปฏิบัติบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบปัญหาด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในปัญหาเรื่องนี้นักเรียนคิดว่าแม่ชีที่เข้ามาบวชอาจมีปัญหาส่วนตัวอยู่แล้วจึงไม่สามารถเป็นที่ปรึกษาที่ดีได้ และการที่ท่านไม่มีเวลาในการให้คำแนะนำปรึกษาแก่คณะครูและนักเรียนในการจัดกิจกรรมและพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนาได้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก แม่ชีมีความรู้ทางด้านจิตวิทยาน้อย เพราะ

จากผลการวิจัย พบว่า แม่ซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาเท่านั้น การให้คำแนะนำปรึกษาจึงอาจไม่ได้ผลดีพอเท่ากับนักจิตวิทยาทั่ว ๆ ไป และนักเรียนมีครูคอยให้คำปรึกษาอยู่ในโรงเรียนอยู่แล้ว จึงทำให้นักเรียนเห็นความสำคัญของแม่ซึ่งในเรื่องนี้ลดลง ส่วนในการจัดกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ทางจริยธรรม ปัจจุบันทางโรงเรียนก็สามารถจัดและดำเนินการเองได้เพราะมีครูที่มีความรู้ทางด้านจริยธรรมอยู่แล้ว และเมื่อเปรียบเทียบปัญหาการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม ปัญหาการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม และปัญหาการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ซึ่งในพุทธศาสนาไม่ว่าจะบวชมานานแล้วหรือเพิ่งบวชก็ตาม ก็มีความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับในสถานภาพของแม่ซึ่งในพุทธศาสนา เช่นเดียวกับบุรุษ ที่มีสถานภาพเป็นภิกษุสามเณร แม่ซึ่งต้องการที่จะมีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนและมีสถานภาพที่ชัดเจน เพราะเมื่อทำอะไรจะได้ถูกติดตามบทบาทที่มีอยู่ นอกจากนั้นอาจเป็นเพราะว่า แม่ซึ่งมีระยะเวลาในการบวชนานเท่าไร เมื่อเข้ามาบวช ต่างก็มีความสนใจในด้านการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทางด้านธรรมหรือการศึกษาทางโลก เมื่อมีความรู้ที่ได้จากการศึกษาแล้ว ก็ทำให้มองเห็นว่า ตนเองสามารถที่จะช่วยพัฒนาสังคมได้ และแม่ซึ่งเหล่านี้ก็พร้อมที่จะออกไปช่วยชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น และในบางวัดก็ช่วยติดต่oprะสานงานกับองค์กรต่าง ๆ เพื่อชักนำให้องค์กรเหล่านั้น ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือในการพัฒนาสังคม

กรณีแม่ซึ่งในพุทธศาสนาที่มีระดับการศึกษาทางโลกต่างกัน มีปัญหาในการปฏิบัติบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบปัญหาด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ซึ่งมีความคิดเห็นว่า ปัจจุบันโรงเรียนเป็นแหล่งสนับสนุนการศึกษาทางด้านนี้โดยตรงอยู่แล้ว จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ แม่ซึ่งมีบทบาทการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรมน้อยลง โรงเรียนไม่ค่อยปรึกษาทางวัดเหมือนในอดีต แม่ซึ่งจำนวนไม่น้อยเมื่อเข้ามาบวชแล้ว พอสบายใจหรือจิตใจสงบก็สึกออกไป และบางครั้งก็มาเพื่อบวชสะเดาะเคราะห์เท่านั้น จึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คณะครูและนักเรียนไม่ปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ทำให้แม่ซึ่งมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ลดลง และเมื่อเปรียบเทียบปัญหาเกี่ยวกับบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม ปัญหาด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม และปัญหาการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ซึ่งมีระดับการศึกษาทางโลก ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาดำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จบระดับมัธยมศึกษาหรือจบระดับอุดมศึกษาก็ตาม ต้องการที่จะเห็นผู้คนในสังคมมีศีลธรรม และจริยธรรม จะสามารถพัฒนาสังคมให้มีความเจริญรุ่งเรือง หากผู้คนในสังคมมีศีลธรรมและจริยธรรม จะสามารถพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ให้

ดีขึ้น และแม่ชีเองก็จะสามารถให้การเผยแพร่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น ซึ่งตรงกับ
 คำกล่าวของ แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน ที่ว่า แม่ชีที่มีความรู้ทางโลกน้อย ก็ยังไม่หมดหนทางที่จะ
 เรียนรู้เพิ่มเติม เพราะเรื่องจริยธรรมเป็นความประพฤติที่ค้ำจุน ทั้งทางกาย วาจา และใจ ย่อมถ่าย
 ทอดทางความประพฤติ การปฏิบัติตนให้ถูกต้องได้ และนำสังคมให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

กรณีแม่ชีในพุทธศาสนาที่มีระดับการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีปัญหาในการ
 ปฏิบัติบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบ
 ปัญหาในการปฏิบัติบทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม มีความแตกต่างกันอย่างมี
 นัยสำคัญทางสถิติ ในปัญหาเรื่องการมีความรู้ทางด้านจริยธรรมไม่มากพอเท่ากับพระสงฆ์ และ
 การมีความรู้ทางโลกไม่เพียงพอ อาจเป็นเพราะว่า การให้ความสำคัญแก่แม่ชีในเรื่องการศึกษา
 ทางธรรมในปัจจุบันยังมีน้อย หน่วยงานต่าง ๆ เช่น กรมการศาสนา ยังไม่เห็นความสำคัญใน
 เรื่องเหล่านี้เพียงพอ ส่วนการศึกษาทางโลกของแม่ชีนั้น จากผลการวิจัยพบว่า จบในระดับ
 ประถมศึกษามากที่สุด อาจเกิดจากความยากจนของครอบครัวจึงไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะศึกษา
 ต่อในระดับที่สูงต่อไป ซึ่งตรงกับคำกล่าวของ อาจารย์แม่ชีหวานใจ ชูกร ที่ว่า ควรส่งเสริม
 การศึกษาให้แก่แม่ชี ทั้งในด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เพื่อให้แม่ชีได้มีความรู้มากพอในการ
 เข้าไปส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน อีกปัญหาหนึ่งคือ การที่มีปัญหาส่วนตัวแล้วเข้ามาบวชจึงไม่
 สามารถเป็นที่ปรึกษาที่ดีแก่นักเรียนได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่ว่า แม่ชีต้องการแสวงหา
 ความสงบ ไม่ต้องการวุ่นวายกับทางโลก อาจเป็นเพราะเมื่อแม่ชีมีปัญหาต่าง ๆ เข้ามาจึงต้องการหา
 ความสงบให้กับตนเอง จึงไม่สามารถเป็นที่ปรึกษาที่ดีแก่นักเรียนได้เท่ากับพระสงฆ์ และการที่ไม่มี
 ีเวลาเพียงพอในการให้คำแนะนำปรึกษากับคณะครูและนักเรียนในการจัดกิจกรรมและพิธีกรรม
 ต่าง ๆ ในวันสำคัญทางศาสนา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เมื่อแม่ชีมาพักอาศัยอยู่ที่วัด จึงต้องช่วยเหลือ
 งานต่าง ๆ ภายในวัดเพื่อแบ่งเบาภาระของพระสงฆ์ ดังนั้นจึงไม่มีเวลาเพียงพอในการให้คำแนะนำ
 ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ และเมื่อเปรียบเทียบปัญหาบทบาทด้านการอบรมสั่งสอน
 เกี่ยวกับจริยธรรม ปัญหาด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม และปัญหาด้านการเป็นสื่อกลาง
 ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม่ชีที่มี
 ระดับการศึกษาทางธรรม ไม่ว่าจะมีการศึกษาทางธรรมศึกษา บาลีศึกษา หรืออภิธรรมศึกษา ต่างก็
 มีปัญหาในการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม ปัญหาในการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม และ
 ปัญหาการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม แก่ผู้ที่มีความทุกข์ใจ ซึ่งตรงกับคำกล่าวของ
 แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน ที่ว่า แม่ชีที่มีความรู้ทางธรรมน้อย ก็อาจไม่มีปัญหาในการปฏิบัติบทบาท
 ด้านการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน เพราะความรู้ทางธรรมสามารถเรียนรู้เพิ่มเติมได้ ในการ
 ส่งเสริมจริยธรรม ถ้าแม่ชีมีความพร้อมในตนเอง ก็สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กและ

เขวachsenได้ ทั้งทางกาย วาจา และใจ เพราะการถ่ายทอด เกิดจากการที่ต้องประพฤติ และปฏิบัติ อย่างมีแนวทางที่ดี จึงจะเกิดความถูกต้อง สามารถทำประโยชน์ เพื่อส่วนรวมและประเทศชาติได้

5. การอภิปรายผลในแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

1. จากบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนทั้ง 4 บทบาทคือ บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม บทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม บทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม และบทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และมีบทบาทที่เพิ่มเติมคือ บทบาทด้านการฝึกฝนอาชีพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การให้ความรู้ทางด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน หรือนำไปใช้ประโยชน์ให้เห็นผลทันตา เป็นต้นว่า การสอนด้านเกษตรศิลป์ การเย็บปักถักร้อย งานฝีมือต่าง ๆ การประกอบอาหารงานด้านการช่างอื่น ๆ ซึ่งเป็นการฝึกฝนอาชีพให้แก่แม่ชี เป็นงานที่สามารถส่งเสริมอาชีพที่จะนำรายได้พิเศษมาให้แม่ชีได้ หากแม่ชีสึกออกไป และการให้ความรู้ในด้านอาชีพต่าง ๆ แก่แม่ชีนั้น แม่ชีสามารถให้ความรู้เหล่านี้ไปควบคู่กับการเผยแพร่ศาสนา จะทำให้บทบาททางด้านอื่น ๆ สามารถทำได้ดียิ่งขึ้น และจะทำให้ประชาชนมีความสนใจในด้านศาสนามากขึ้น

2. เรื่องงบประมาณในการช่วยเหลือแม่ชี ซึ่งองค์กรต่าง ๆ คือ กรมการศาสนา และหน่วยงานรัฐบาลต่าง ๆ ควรสนับสนุนและช่วยเหลือในเรื่องงบประมาณให้แก่แม่ชี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การทำงานของแม่ชี ในด้านการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่นักเรียน รวมทั้งการดำเนินงานต่าง ๆ แม่ชีจำเป็นต้องมีงบประมาณมาใช้จ่าย ดังนั้น ทางกรมการศาสนา และหน่วยงานราชการจึงควรจัดสรรงบประมาณไปยังการดำเนินกิจกรรมของแม่ชีที่เห็นว่ามีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการเผยแพร่ศาสนาให้แก่เยาวชนและบุคคลในสังคม ซึ่งถ้ามีงบประมาณที่เพียงพอจะทำให้การปฏิบัติงานของแม่ชีเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

3. เรื่องการให้การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมแก่แม่ชีในพุทธศาสนา ซึ่งทางหน่วยงานทั้งภาครัฐบาล และกรมการศาสนา ควรให้โอกาสแม่ชีที่ดีมีโอกาสทางการศึกษา ได้รับการศึกษาให้ทั่วถึงและเพียงพอ เพราะเมื่อแม่ชี มีความรู้ ความสามารถ จะสามารถเข้าไปมีส่วนส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนได้ โดยให้การศึกษาในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมแก่แม่ชี ที่จะอุทิศตนเพื่อสังคม โดยการฝึกอบรม จัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มความมั่นใจให้แก่แม่ชีที่จะทำงานเพื่อเผยแพร่พระศาสนา และจริยธรรมแก่นักเรียน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า แม่ชีได้เข้ามามีบทบาทในด้านการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนค่อนข้างน้อย ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าแม่ชีมีความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน ไม่ว่าจะเป็นในระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษามากขึ้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถาบันทางการศึกษาคือ โรงเรียน จะเปิดโอกาสให้แม่ชีได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมจริยธรรมได้มากน้อยเพียงใด ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะความคิดเห็นดังนี้คือ

1. แม่ชีในปัจจุบัน มีความต้องการที่จะเข้ามามีบทบาทด้านการส่งเสริมจริยธรรมอย่างจริงจัง ถ้าทุกคนให้โอกาส จึงสมควรที่สถาบันทางการศึกษาคือ โรงเรียนจะให้การสนับสนุนให้แม่ชีที่มีความรู้ ความสามารถเพียงพอในทางโลกและทางธรรม ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนการสอนจริยศึกษาในโรงเรียน อย่างจริงจังและมีระบบระเบียบมากขึ้น

2. ในเรื่องบทบาทการส่งเสริมจริยธรรมในด้านต่าง ๆ แม่ชีมีความพร้อมอยู่ในระดับหนึ่ง มีความอดทน มีความเสียสละ ถ้าทุกฝ่ายให้ความช่วยเหลือในเรื่องกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทุนทรัพย์ ในการปฏิบัติบทบาทต่าง ๆ แม่ชีเหล่านี้จะสามารถส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนได้เป็นอย่างดี

3. ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียนขึ้นอยู่กับบทบาทของเจ้าอาวาสวัดและผู้บริหารโรงเรียนเป็นอย่างมาก ดังนั้นหากมีการร่วมมือกันทางการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับวัด ควรจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์ และบทบาทที่ชัดเจนของแต่ละฝ่าย เพื่อป้องกันการขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น

4. แม่ชี ควรจะได้มีการปรับปรุงตนเองเพื่อให้สังคมมองเห็นคุณค่าโดยการประพฤติให้อยู่ในธรรมวินัย ต้องพยายามไม่หาความรู้ที่อยู่เสมอทั้งทางโลกและทางธรรมและออกไปทำประโยชน์เพื่อพัฒนาสังคมเท่าที่สามารถจะทำได้

5. ทุทธศาสนิกชน ควรให้ความช่วยเหลือ อุปถัมภ์ค้ำจุนแม่ชีที่ประพฤติดีให้ ความช่วยเหลือ ร่วมมือและสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ ของแม่ชีที่เห็นว่า มีประโยชน์ต่อสังคม ด้วยการสละทรัพย์สิน เข้าช่วยเหลือกิจการ หรือเข้าร่วมมือทั้งในด้านกำลังความคิดและกำลังกาย หรือสละเวลาเข้าร่วมในกิจกรรมของแม่ชี อันจะเป็นการช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของแม่ชีให้เกิดแก่สายตาของคนทั่วไป

6. สถาบันแม่ชีไทย ควรพยายามหาทางชักจูงให้แม่ชีที่เป็นสมาชิกและแม่ชีทั่ว ๆ ไป เข้าร่วมกิจกรรมที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและทางสถาบัน หาทางส่งเสริมสนับสนุนให้แม่ชี ได้มีบทบาทเข้าร่วมในการพัฒนาสังคมให้มากขึ้น โอกาสที่แม่ชีจะได้รับการยอมรับและสังคมมองเห็นคุณค่าก็จะมีมากขึ้นตามไปด้วย

7. วัดหรือพระสงฆ์ ต่างก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับแม่ชีโดยตรงเฉพาะในเรื่องของการ ปกครองดูแล เจ้าอาวาสวัดและพระสงฆ์ควรให้ความช่วยเหลืออบรมสั่งสอน เพื่อให้แม่ชีมีความรู้ ความสามารถ ในการช่วยเหลือแพร่ศาสนาสืบต่อไป และทางพระสงฆ์ควรช่วยเหลืออุปถัมภ์ค้ำจุน ในด้านการใช้จ่ายของแม่ชีบ้าง

8. กรมการศาสนาและรัฐบาล ควรจะได้เข้าไปมีส่วนในการช่วยเหลือสนับสนุน กิจกรรมต่าง ๆ ของแม่ชีอย่างจริงจัง โดยการจัดสรรงบประมาณให้บางส่วน โดยเฉพาะกิจกรรม เกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนา การจัดอบรมแม่ชีให้มีความรู้ ความสามารถที่จะเป็นกำลังในการช่วย พัฒนาประเทศชาติ และนอกจากนี้ควรออกกฎระเบียบประกาศใช้กับแม่ชีทั่วประเทศในฐานะ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อความเจริญและความเสื่อมของศาสนาโดยตรง ทำให้แม่ชีมีกำลังที่จะช่วยทำ ประโยชน์ต่อศาสนาและสังคมมากยิ่งขึ้น

9. ควรมีการประกาศสถานภาพของแม่ชีว่า แม่ชีเป็นนักบวชที่ถูกต้องตามหลักของ พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระสงฆ์ เพราะแม่ชีจะได้มีกำลังใจ ในการช่วยพัฒนาสังคม ปรับปรุง คนเองให้อยู่ในพระวินัย มีความกระตือรือร้นในการศึกษาหาความรู้ และเป็นการสร้างภาพลักษณ์ ที่ดีของแม่ชีให้เป็นที่ประจักษ์กับสายตาของบุคคลทั่วไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะแม่ชีในพุทธศาสนาในเขตภาคกลางเท่านั้น ทำให้ทราบข้อมูลเฉพาะกลุ่มเดียวเท่านั้น จึงไม่สามารถเป็นตัวแทนของแม่ชีในพุทธศาสนาทั้ง ประเทศได้ ฉะนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป ควรที่จะได้มีการวิจัยในวงกว้างออกไปอีก เพื่อให้เกิด ความสมบูรณ์ และความน่าเชื่อถือในด้านการวิจัย เพื่อนำไปใช้เป็นเอกสารอ้างอิงทางวิชาการและ ทางปฏิบัติสืบไป

2. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรที่จะได้มีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ เช่น สถานภาพการสมรส สถานะของการบวช รายได้ที่ใช้ในขณะที่บวช เป็นต้น จะทำให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของ แม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน